

PÁPAI DIÁKOK
KALANDOZÁSAI A BAKONYBAN

IRTA:
LAMPÉRTH GÉZA

MÜHLBECK KÁROLY RAJZAIVAL

BUDAPEST, 1902
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-057-0 (online)
MEK-15282

TARTALOM

Gyi, Csillag! Gyi, Ráró!...

Hadúr oltárainál.

Hegyre föl, völgybe le...

A majom-tánczoltató.

Veszprém.

A rátótiak furcsa esze.

A ki vizet akart látni.

A létra-vivők.

A falu fűve.

Mátyás király palotája és Márkus szekrénye.

Haza felé.

Elmondtam nektek, kedves olvasóim, a három pápai diák kalandos balatoni utazását és szerencsés hazaérkezését az édes szülőházba a délibábos alföldre.*

A fiúkat odahaza a kis alföldi faluban várva-várta már édes anyjuk és nagyapjuk. Az arany-szívű, ezüsfürtű nagyapó, a ki hajdanában a szabadságharcz vitéz katonája volt s olyan szépen tudott mesélni régi időkről, régi emberekről.

Mikor a fiúk elbeszélték nagyapónak utazásukat, ő benne is felébredtek a mult emlékei s így szólt kis unokáihoz:

- Én is a pápai iskolában tanultam, mi is tettünk akkoriban egy szép utazást, még pedig a Bakonyban. Mi is pápai diákok voltunk, épen úgy, mint ti. Csakhogy a mi utazásunk mégis másforma volt ám, mint a tiétek.

- Beszélje el nagyapó, beszélje el az utazásukat - kérték a fiúk.

Nagyapó nem soká kérette magát; hozzá fogott és így mesélte el az ő bakonyi utazását:

* A „Három pápai diák balatoni kalandozásai” című könyvemben, a mely szintén a Fülléres könyvtárban jelent meg. L. G.

Gyi, Csillag! Gyi, Ráró!...

Mikor én még kis diák voltam, bizony sok minden másképen volt, mint manapság.

Ma már, teszem, alig van olyan kis falucska, a honnan gőzkocsin ne lehetne eljutni az ország bármely más részébe. Gyorsan és kényelmesen. Ha valahol épen nincs is állomás, hát van a szomszéd faluban vagy a legközelebbi városban.

Igy azután természetes, hogy a falun lakó diáknépség is könnyű szerrel utazgat, mikor az iskolák tanulásra hívó csengettyűje a városban megszólal. Csak elmennek az állomásra, föladják a batyut, megváltják a jegyet s felülnek. A gőzparipa fűttyent s hipp hopp! - mint a mesében van - egy-kettőre ott terem velük a városban. Mikor meg a csengettyű az édes vakációt jelzi, épen ilyen gyorsan és kényelmesen jutnak vissza a szülői házba.

Az én időmben ez még nem így volt.

Akkor még kevesebb volt a vasút és többet kellett gyalogosan meg kocsin utazni.

A mi kis falunkból sem lehetett még akkor vasúton eljutni Pápára, a hol én és Aladár pajtásom tanultunk abban a híres nevezetes régi kálvinista kollégiumban, a melyben valamikor Petőfi Sándor és Jókai Mór is tanult. Hát mi bizony, vasút nemlétében, csak úgy »fatengelyen« utazgattunk, mint a hogy arra mifelénk a kocsin való utazást nevezik.

Egyszer egyikünk szülei gondoskodtak a kocsiról, máskor meg a másikunké. Valaki mindig el is kísért bennünket és mikor haza utaztunk, elibénk jött, hogy valami bajunk ne essék az úton.

Mert bizony hosszú volt az út; majdnem egy álló napig tartott. Azután meg a Bakonyon vezetett keresztül. Azon a rengeteg őserdőn, a mely a Dunántúl közepén Fehér, Veszprém és Zala vármegyék területén húzódik át a Balaton távával majdnem párhuzamosan.

Ma már a Bakonyt is gőzös szeli át; gyorsan, kényelmesen lehet rajta keresztül utazni.

Hanem én ha vissza-vissza gondolok diákkori utazásaimra, azért mégis áldom a sorsot, hogy úgy »fatengelyen« kellett utazgatnom, nem pedig vasúton.

Elösmerem én is, hogy gyorsabban száguld a füstöt, gőzt lehellő, tüzes szemű óriás vasparipa, mint a mi húsból és csontból való kis lovacskáink, a Csillag meg a Ráró koczogtak. Azt is megengedem, hogy rossz, zimankós időben, téli zivatarban kényelmesebb a csukott és melegre fűtött vasúti kupéban ülni, mint pusztá, döcögő parasztkocsin.

De azt is állítom ám, hogy tavasszal, nyáridon, avagy kora ősszel, mikor a természet teljes pompájában van, mikor enyhe a lég és vidám a határ, akkor sokkal szebb, jobb, hasznosabb és gyönyörködtetőbb a kocsin való utazás.

A ki elkerülheti, ilyenkor sohase utazzék vasúton. Mert az a gyors és kényelmes utazás ilyenkor ugyancsak sivár, unalmas és kellemetlen. Különösen, ha sokáig tart.

Becsukják az embert egy kis fülkébe, mint a rabot a börtönbe. Fülledt, meleg bent a levegő. Ha ablakot nyit az ember, légvonat támad és a gőzgép füstje, korma csap a szemünkbe. Városok, falvak, erdők, mezők, s a táj ezernyi szépségei sebes vágatással úgy repülnek el előttünk, mint valami óriási körhinta alakjai... Bejárhatunk így nagy vidéket, s alig látunk többet, mint ha mindig szobánkban ültünk volna.

Bezzeg nem ilyen volt a mi bakonyi utazásunk!

Persze, jó időben utaztunk mindig. Szeptember elején, mikor az iskola kezdődött és júliusban, mikor vége volt a tanulásnak.

A vadregényes erdőségben, százados fa-óriások zöld lomb-sátora alatt kanyargott, hegyen-völgyön át a jól gondozott országút.

Zöld erdőben, vadvirágos zöld pázsit közepén olyan volt az utunk, mintha valami óriási virágos szőnyeg fehér sávján mentünk volna.

Fák, virágok lehelletétől üde, illatos volt a lég, felhőtelen, tiszta kék az ég. Isten dalosai, csicsergő kedvű kis madarak vidám nótázásba kezdtek a galyakon... Víg kedvvel gyujtottunk rá mi is a régi szép diák nótára:

Indúl nagy utjára
A vándor diák...

A kocsisra is átragadt jó kedvünk; velünk mondta a nótát és közbe-közbe pattogatott ostorával;

- Gyi, Csillag! Gyi, Ráró!

Fülüket hegyezve nekirugaszkodtak a kis táltosok s vidáman gördült kis kocsink előre hegyen-völgyön át...

Ha faluba, pusztára, erdei telepre, pásztorkunyhóhoz, vagy érdekes várromhoz értünk, ott megálltunk és megnéztünk apróra minden nevezetes látni valót. Így egyesítettük a hasznost a kellemessel, a mint egy híres római költő tanácsolta.

Ha most azt kérdezném tőletek, édes fiaim, hogy ugyan melyik utunk lehetett mégis kellemesebb? A szeptemberi-e, a mikor a város felé állt a kocsink rúdja, vagy a júliusi, a mikor az édes szülői ház volt a célunk? Bizonyára azt felelitek rá egy szívvvel, lélekkel: hogy az utóbbi volt a kellemesebb.

Hát el is találtátok. Mert vajjon, lehet-e boldogabb ember a világon, mint a kis diák, a mikor az iskolai év végén, szorgalmas tanulással töltött hosszú tiz hónap után, jó bizonyítvánnyal a zsebében, haza felé indul.

Ezek közül az utazásunk közül is egy volt különösen érdekes, kedves, vidám és tanulságos, a melyre mindig örömmel emlékezem vissza. Az, a melyet most tinéktek elbeszélék.

Hadúr oltárainál.

Ezúttal Fodor tanító úr, Aladár pajtás édes apja, jött el értünk, hogy haza kísérjen bennünket.

Nagyon örültünk ennek, mert a tanító az egész Bakonyt igen jól ismerte és megígérte, hogy nekünk is meg fog mutatni és magyarázni minden nevezetességet, a mi utunkba akad. Sőt mivel az egész évben jól viseltük magunkat és jó bizonyítványt kaptunk, kérésünkre abba is örömet beleegyezett a jó tanító úr, hogy ne menjünk egyenesen haza, hanem egy kis kitérővel, néhány napig kalandozzunk a vadregényes szép Bakonyban.

Alig értünk ki a város végire, midőn két kis pajtásunkat pillantottunk meg, Bandit és Bélát. Kis batyu volt a hátukon és nagy igyekezettel gyalogoltak a poros országúton.

Köszöntöttük őket, ők is visszaköszöntek.

- Ismeritek ezeket a fiúkat? - kérde a tanító úr.

Megmondtuk, hogy tanuló társaink és jó pajtásaink. Azt persze nem tudtuk, hogy hová igyekeznek a fiúk. Azt gondoltuk, hogy ők még néhány napig ott maradnak a városban és most kirándulnak egy kicsit a vidékre.

De a tanító úr alighanem mást gondolt, mert megállította a kocsit és megkérdezte a fiúktól:

- Hova, hova, kis barátim?

- Haza! - feleltek a fiúk vidáman.

- No, hát akkor ne koptassátok a csizmátokat, hanem üljetek fel a kocsinkra, - mondta a tanító úr.

- Köszönjük szépen, - szóltak a fiúk és hamarosan föltelepedtek.

Szivesen szorítottunk helyet nekik, mert igen jó, szelid fiúk voltak. Szegény gyerek volt mind a kettő, a kiknek bizony még kocsira sem tellett, azért indultak neki csak úgy gyalog szerrel a hosszú utnak. Szegény özvegyasszony volt mindkettőnek az édes anyja. Bandi Várpalotán lakott, Béla meg Nagyvázsonyban. Ez a két város a Bakony két távol eső pontján fekszik.

- Mind a kettőtöket elviszünk egész hazáig, - mondá a tanító úr, - úgy is meg akarjuk nézni a Bakonyt, így majd jó darabját bejárjuk.

Persze mindnyájan örömmel fogadtuk a tanító úr ajánlatát.

Nemsokára csinos kis falut értünk, melyen túl már ott sötétlettek felénk a Bakony erdős hegy-sorai, Tapolczafő e falu neve s ott ered a Tapolcza folyó, a mely Pápán is keresztül folyik. Hűvös hullámaiban sokszor fürödtünk.

A falu közepén áll a kálvinista templom. Mikor a templomhoz értünk, a tanító úr megállította a kocsit s levezetett bennünket egy mély völgybe, a Tapolcza folyó forrásaihoz.

Nagyszerű kép tárult ott szemünk elé.

Hatalmas kősziklák alól buzogva-csobogva tör elő több helyen a kristálytisza hideg víz a föld titkos mélységéből. Az óriási víztömeg két medenczébe gyülemlik össze s azokból a medenczéből indul útjára a Tapolcza.

- Ez a folyó arról nevezetes, - magyarázta a tanító úr, - hogy télen át sohasem fagy be és olyan erős, hogy mindjárt az elején, a forrástól alig néhány lépésnyire, egy hatalmas malmot hajt.

Hajdanában, mikor ősapáink elfoglalták ezt a földet, - magyarázta tovább a tanító úr, - itt is erdőség volt. Egész időig terjedt a Bakony. Ezeket a pusztá sziklákat akkor sűrű berkek és ligetek fődtek. Százados fák sötét árnyékában csobogtak ezek a források.

Gyönyörűséges szép hely volt ez akkor. Épen olyan, a milyen az ősmagyarok az ő pogány Istenüknek, Hadúrnak szoktak áldozni. Mikor erre a helyre rátaláltak, meg is örültek neki őseink. Mindjárt áldozatot mutattak itt be Hadúrnak. Messze földre híre futott a gyönyörű szent bereknek, a melyiknek párja a nagy Ázsiában sem akad. Messze földről sereglettek ide a pogány magyarok és boldog volt, a ki itt mutathatta be áldozatát Hadúrnak.

Ezen a hatalmas sziklákon lobogott égre az áldozati tűz, melyen a táltosok, a pogány magyarok papjai, a legszebb fehér paripákat áldozták föl a hadak urának.

Szent István király keresztyén hitre térítette a magyarokat. De az ősonda és hagyomány szerint még századok múlva is jártak ide ősapáink, mikor már keresztyének voltak. És bár szigorúan meg volt tiltva, titokban mégis áldozatot mutattak itt be pogány Istenüknek.

A természet egyszerű fiai nagyon megszerették ezt a helyet.

De nem is csoda. Az Alkotó kezének csudálatra keltő remek alkotása ez...

Sokáig gyönyörködve néztük a hatalmas sziklákat. Hadúr oltárait, és szinte megjelentek előttünk párduczos, kaczagányos dicső őseink. Látni véltük hazaszerző Árpádot, a mint szép fehér paripán előrobog... utána a hét vezér... s a többi daliák... Áhitat tűze gyúl a szemekben, előlép a táltos, regösök éneke zendül... kilobban a máglya lángja s száll az áldozat füstje... száll fel a magas egekbe Hadúr trónusához...

Szivünk hevesebben dobogott s áldást mondtunk a dicső ősök emlékére, hogy megszerezték nekünk ezt a szép hazát.

Azután búcsút vettünk Hadúr oltárainak romjaitól.

Hegyre föl, völgybe le...

Mint a tanító úr megjegyezte, hajdanta egész Tapolczafőig, sőt még annál is messzebbre terjedt a Bakony. De az idők folyamán jöttek a fejszések, neki fogták gyilkos szerszámjukat a százados fáknak és sorra döntögették őket. Ma is egyre döntögetik és messze földre szállítják a drága fa-anyagot tüzelőnek, ipari és gazdasági eszközöknek. A hatalmas, szép őserdő pedig egyre szűkebb határok közé szorúl és egyre jobban ritkúl.

Ma már jóval az említett falun túl kezdődik a Bakony. Jó magas és nagyon meredek hegyre kellett fölbaktatnunk, hogy az erdőbe érjünk. Hogy lovainkon segítsünk, leszálltunk a kocsiról és úgy gyalogoltunk fölfelé. Szegény állatoknak elég volt a pusztá kocsit fölczipelni a meredek hágón.

Jól megizzadtunk, mire fölértünk a tetejére. De ott aztán pompás kilátásban gyönyörködhetett szemünk.

Előttünk föltárult a Bakony változatos, regényes tájképeivel, hegyeivel, völgyeivel. Égbe nyúló, örökké ködben úszó, fehér fejű havasokat, a minők az Alpeseekben és Kárpátokban vannak, itt ugyan nem láthatunk. Hanem annál szebbek és kedvesebbek a szemnek a szeliden emelkedő - itt-ott azért jó magasra nyúló - bérczek, a melyeknek tetejét zöld lomberdő koszorúzza. És a rejtett, vadvirágos völgyek, melyekből egy-egy falu tornya kukucskál ki fehéren. Mély csend mindenütt. Csak az imára hívó harangszó csendül bele néha az erdők fenséges nyugalmaiba...

- No, most nézzetek visszafelé, fiúk! - szólt a tanító úr, mikor már az előttünk levő nagyszerű képen soká gyönyörködtünk, - látjátok-e azt a két nagy póznát, a mi oda van tűzve a síkság közepébe?

- Látjuk bizony, - felelt Béla pajtás, a ki hamarosan elérte a tréfát, - még azt a két szunyogot is, a mi a tetején ül...

Erre aztán jót nevettünk. Béla pajtás fején találta a szöveget. Ha a tanító úr a pápai kettős tornyot két póznának nézte, akkor a rajta lévő kereszt csakugyan szúnyognak látszhatott.

Most újra föltelepedtünk a kocsira. Bucsút intettünk Pápa városának és a sík vidéknek, a mely most már végképen eltűnt szemünk elől. S vigan gurult kocsink a völgybe le.

Mind beljebb vitt utunk az erdőségbe. Egyre szebb, változatosabb erdei tájképek tárultak elénk.

Estre kelve Város-Lődre érkeztünk, a hol a fogadóban megháltunk.

Ez a Város-Lőd a Bakony közepén fekszik; jó nagy község és lakosai nagyrészt fa-faragással és kőedény gyártással foglalkoznak. A régebbi időben, - mint a tanító úr nekünk később elbeszélte, - nevezetes hely volt.

Mielőtt pihenni tértünk volna, sétát tettünk az utcán, a melyen a Tarna patak fut végig s a part mentén ma már vasút szeli át a községet.

Az utcán feltűnt nekünk, hogy az emberek nagy része németül köszöntött bennünket. Meg is kérdeztük a tanító úrtól, hogy mi ennek az oka?

- Itt is, mint sok más bakonyi faluban, - felelt a tanító úr, - németek laknak.

Ezen aztán még jobban csudálkoztunk. Hogy lehet az, hogy ilyen magyar nevű faluban németek laknak?

Ezt is megmagyarázta a tanító úr.

- Úgy van az, - mondá, - hogy ezeket a falvakat hajdanta tősgyökeres magyar emberek lakták. Addig, míg a török el nem foglalta az országot a szerencsétlen mohácsi csata után. Akkor, a mint a történelemből tudjátok, ő lett itt az úr és basái kormányozták az országot. Ezen a vidéken a fehértvári basa parancsolt. Ez olyan kegyetlen és zsarnok ember volt, hogy mindenükből kifosztotta a szegény magyarokat. A ki nem engedelmeskedett, azt kardélre hányatta. Így aztán részint kipusztultak a vidék lakói, részint más, békésebb tájakra vándoroltak. Mikor aztán a törököt ismét kiűzték az országból, mivel elég magyar nem volt, idegen népeket telepítettek ide. A felső vidékről tótokat - mert azok is laknak itt elszórva, - Németországból, a Rajna folyó mentéről pedig németeket. Ezek is onnét jöttek ide.

- De az már nagyon régen volt, - mondá Bandi, a ki legidősebb és legkomolyabb fiú volt közöttünk.

- Biz annak már több, mint kétszáz éve, - hagyta helyben a tanító úr.

- Azóta már megtanúlhattak volna magyarul - folytatta Bandi nemes fölindulással. - Kötelességük is lett volna! Mert, a ki magyar földön él, magyar kenyeret eszik, annak - bárhonnet származott is - szent kötelessége, hogy szívben, lélekben és nyelvén is magyar legyen!

- Úgy van! - hagytuk rá valamennyien, - igazad van, Bandi pajtás!

- Szent igazság, fiam, a mit mondasz, - szólt a tanító úr. - Bizony nem volna szabad itt idegen szónak hangoznia, és sehol e hazában. Ezeknek az embereknek talán csak az az egy mentségük lehet, hogy a török után sokáig, sajnos, majdnem a legutóbbi időkig, még a német volt az úr a mi szegény hazánk fölött. Az pedig még a magyarokat is németekké igyekezett tenni minden módon: erőszakkal és csalafintasággal.

- Gyalázat! - zúgtuk mindannyian.

- De ha a múltban meg is volt ez a mentségük, - folytatta a tanító úr, - most már nincs meg többé. - Most már itt az ideje, hogy magyarrá legyenek mind egy szálig. Ezen kell munkálunk minden erőnkkel. Ennek az eszmének legyetek harcosai ti is, édes fiaim, ha megnőttök. Hogy mint a költő mondja:

Magyar legyen, a kit e föld
Hord s egével betakar!

Mert csak úgy lehet nagygyá, erőssé, boldoggá hazánk.

Hevülő szívvel hallgattuk a tanító úr lelkes beszédét s megfogadtuk, hogy ha Isten segít bennünket, a magyarság szent eszméjének szívvel, lélekkel buzgó harcosai leszünk.

A majom-tánczoltató.

Mikor sétánkat elvégeztük, épen alkonyúlt a nap. Bucsúsugarai még ott égtek a bérczetetőkön s arany színűre festették az erdők zöld lombkoronáját.

Felséges szépek az ilyen tiszta nyári esték a Bakonyban.

A rengeteg erdők s a vadvirágok ezreinek lehelletétől üde, illatos a lég. Szinte érzi az ember, hogy tágul a tüdeje, hogy kering gyorsabban, fröngébben, a vére, mikor ezt a pompás erdei levegőt szívja; megkönnyebbül egész testében és repülni szeretne, mint a madár. Nincs az a fásult szív, a mely itt föl ne vidúlna. Testi és lelki beteg egyaránt gyógyító balzsamra lel itt.

A vendéglőnk nagy ódon kétszárnyú épület volt s gyönyörű helyen feküdt. Hegy tövében, a Tarna patak partján. Körüle százados fák zúgatták lombjukat. Mindjárt lehet róla sejteni, hogy aligha falusi vendéglőnek készült ez valaha. Nagy tágas udvarán, melyet dűledező kőbástya körített, hatalmas faragott kövek darabjai heverték.

- Ezek a kövek, - mondá a tanító úr, - annak a régi időnek hírmondói, a mikor még tiszta magyar község volt Város-Lőd és nevezetesebb szerepet játszott mint manapság.

A neve is más volt akkor. Leveldnek, vagy Lövöld-nek hívták. Itt a vendéglő helyén állott a híres lövöldi zárdá és szeretetház, melyet Nagy Lajos királyunk alapított 1360-ban. A karthauzi szerzeteseké volt s itt lakott a szerzet főnöke is, a kit főperjelnek hívtak. Olyan nagy úr volt ez a perjel, akárcsak egy püspök és palotájában sokszor fordultak meg a magyar királyok. Mátyás király is többször megszállt itt vadászatai közben...

Mialatt a tanító úr így beszélt, egészen leáldozott a nap. Csillagok ezre gyúlt ki az égen. A faluban megszólalt az estharangzó s bezengte a völgyeket. Azután mélységes csönd lett, csak egy-egy tücsök czirpelt s egy-egy csalogány csattogott édesen valahol az erdőszélén...

A vendéglős jelentette, hogy kész a vacsoránk. Épen asztalhoz akartunk ülni, midőn különös zaj hallatszott az országútról. Csakhamar megtudtuk a zaj okát.

Furcsa karaván érkezett a vendéglő udvarára.

Elöl egy félig meztelen, barnaképű gyerek cigánykerekezett be nagy vidáman a kapun, sikongva visítva követte négy-öt hasonló öltözetű kisebb-nagyobb ficzkó. Azután két apró gebe egy ponyvával leterített szekeret húzott be. A kifeszített ponyva alatt nők és férfiak ültek, a tetején pedig lánczra kötött majmok ugráltak. Egy lompos barna medve s egy púpos teve zárta be végül a különös menetet. Mindegyiket egy-egy szálas, napsütött arcú, széles karimás kalapu férfi vezette lánczon.

Vándor komédiások, medve- és majomtánczoltatók voltak.

Persze, mindjárt ott hagytuk a vacsorát, az udvarra szaladtunk és nagy érdeklődéssel vizsgáltuk a különös embereket és állatokat.

Kiváltképen Aladár pajtásnak tetszett szörnyű módon a dolog. Ő volt köztünk a legelevenebb, legpajkosabb és legkalandosabb természetű. Mindig vadász-történeteket olvasott szabad idejében és Amerika őserdőibe vágyott. Ő mindjárt meg is barátkozott a komédiásokkal. Sorba simogatta a majmokat, felült a teve hátára s a medvét is meg akarta cziróztatni, hanem ott majdnem pórul járt. A maczkó koma nem volt barátkozó kedvében és mikor Aladár feléje nyúlt, megcsörgette a lánczát és haragosan ráfordult...

De ez nem ijesztette el Aladárt s vacsora után megint leszökött a komédiásokhoz. Kenyeret és czukrot vitt a majmoknak; ezek a fürge, figurás kis állatok tetszetek neki a legjobban.

Reggel, mikor fölébredtünk, már jó magasan járt égi útján a nap. Az ivószobába terített szalmazsákokon háltunk és nem kis meglepetéssel vettük észre, hogy egyik zsák üresen áll s Aladár barátunknak csak a hült helye van rajta.

Kerestük mindenfelé, kiabáltuk a nevét, de csak nem jött elő. A vendéglős se tudott róla semmit, nagyon ügyesen osonhatott ki a szobából.

A tanító úr már megijedt, mert ismerve fia csintalan és kalandos természetét, azt gondolta, hogy Aladár megszökött a komédiásokkal. Mi is azt hittük, annyival inkább, mert a komédiások is eltűntek a vendéglőből.

- Hamar csak utánuk! Aladár bizonyosan megszökött...

Már indulni akartunk, mikor a vendéglős megnyugtatta a tanító urat, hogy a komédiások csak a falut járják be s azután visszajönnek; a kocsijuk itt van még.

Nemsokára itt is lesznek, mert jó korán elmentek.

Csakugyan néhány percz múlva óriási porfelhő és éktelen sivalkodás, zürzavaros láрма jelezte, hogy jön a karaván.

Megint egy cigánykerekező fiú nyitotta meg a sort. Utána szép rendbe bevonult az egész csapat az udvarra. Köztük volt a mi Aladár pajtásunk is. Egy majmot vezetett lánczon s a mint meglátott bennünket, egyenesen felénk tartott a majommal.

Nem tudtuk elgondolni, mit akar. Azt hittük, meg akar tréfálni bennünket.

De Aladár egész komolyan odaállított édes apja elé és megkérte, hogy vegye meg számára a majmot.

- Már ki is alkudtam a komédiás emberrel, - mondá egészen nekihevülten, - tíz forintért ideadja. Mondhatom, megéri, remekül tánczol...

A tanító úr nem tudta hamarjában: nevéssen-e, vagy bosszankodjék a dolgon. Végre is jól megpirongatta a szeleburdi fiút, mi pedig jól kinevettük és elneveztük »majom-tánczoltató«-nak.

A majom-vásárból persze nem lett semmi. Hanem a dolognak híre futott és Aladáron sokáig rajta maradt a »majom-tánczoltató« név.

Így bűnhődött szeleburdiságáért.

Veszprém.

Másnap útnak indultunk Veszprém felé.

Útközben még két nevezetesebb helyet találtunk: egy kis német falut s egy nagy magyar falut.

A kis német falu neve Herend és porcellángyáráról nevezetes, Európaszerte híres, drága és szép porcellán készül itt.

A nagy magyar falut pedig Szent-Gálnak hívják. Ennek a lakói tősgyökeres magyar emberek és mind régi nemesek. Hajdanta híres vadászok voltak. Rengeteg erdeikből ők szolgáltatták a vadat a király asztalára. Ezért aztán nemességet és mindenféle kiváltságokat kaptak a királyoktól. A jó szentgáliak máig is büszkéek arra, hogy őseik királyi vadászok voltak.

Dél felé érkezünk Veszprémbe. Ez a Bakony legnagyobb városa.

- Régebben ez is mind erdőség volt, - mondta a tanító úr, a várost körülvevő kopár hegyekre mutatva. - Sűrű erdő közepére épült valamikor Veszprém vára és jó menedékhely volt az ellenség támadásai ellen.

- Ki építette a várat? - kérde Bandi nagy érdeklődéssel.

- Azt bizony bajos volna megmondani, - felelt a tanító úr, - ki épített ide először. Nagyon régi város Veszprém. Már a rómaiak is ismerték. Akkor Cimbriana volt a neve. Később Szvatopluknak, a híres szláv királynak székhelye és erőssége volt. Tőle foglalták el őseink és pedig a krónika szerint Uszubu vezér.

A meredek Várhegyre mentünk, a mely a város közepén emelkedik. Onnét szép kilátás nyílik az egész városra. Csupa hegy-völgy ez a város, szűk és girbe-görbe utcákkal. Tréfásan úgy is hívják, hogy »a görbe város.« Ilyen sziklás, szakadékos, hegyes-völgyes városa még csak egy van az országnak, a felvidéken: Selmeczbánya.

- Négy különböző hegyre épült a város, - mondá a tanító úr és sorba mutogatta ezeket a hegyeket. - Az ott éjszakon a Temető hegy, amott délfelől a Cserhát s emitt nyugaton a Jeruzsálem-hegy. A negyedik ez, a melyiken állunk: a Várhegy, melynek egy részét Szent-Benedek-hegynek nevezik. Ez a legmeredekebb mind között, természetes tehát, hogy a várat ide építették.

- Nagyon hasonlít ez a veszprémi vár Buda várára, - jegyezte meg Béla barátunk, a ki már volt Budapesten.

- Igazad van, - hagyta helybe a tanító úr. - Csakugyan hasonlít rá a fekvése. Ez is olyan meredeken néz le a Séd-folyóra, mint a budai vár a Dunára. Csakhogy persze a vár is, meg a folyó is jóval kisebb, mint amott.

A tanító úr azután még elmondott egyet-mást a vár történetéből.

A magyar történelemben először Szent-István király alatt szerepel a veszprémi vár. Ennek bástyájára tüzték ki ugyanis Koppány vezér felnégyelt holttestének egy részét. Koppány vezért azért érte ez a rettentő büntetés, mert az ősi pogány hit védelmére fegyvert fogott koronás király és a keresztyén vallás követői ellen.

Szent István itt püspökséget is alapított, a mely máig fennáll. A király nejének, Gizellának igen kedves helye volt. Szép nagy templomot is építtetett itt, melynek egy kis kápolnája ma is épységben van. Gizella-kápolna a neve. Egy palástot is őriznek ebben a kápolnában, a melyet a hagyomány szerint Gizella királyné sajátkezűleg himzett.

A monda szerint Veszprém város nevét is Gizella királynétól kapta.

A sok hadakozás következtében, a mit a lázongó pogány-magyarokkal kellett folytatni, - így tartja a hagyomány - nagyon kiürült a királyi pénztár. A király panaszkodott feleségének, hogy sehonnan sem tud immár pénzt keríteni a háború tovább folytatására. Ha pedig a háborút tovább nem folytathatja, akkor a pogányok fognak győzedelmeskedni és Krisztus hitét végképen kiirtják. A királyné, a ki buzgó keresztyén volt, már előbb minden ékszerét és drágaságát odaadta a háború költségeire. Még csak egy pompás és nagyértékű prémes ruhája maradt, a mely igen kedves is volt neki, mert édes anyjától a bajor herceg asszonytól kapta volt azt. A kegyes szívű királyné, férje panaszait hallván, még ezt a kedves és drága ruhadarabot is eladta, hogy az árát följánlhassa a hit védelmére. A monda szerint ezekkel a szavakkal vált meg kedves ruhájától:

- Hogy sem a Jézus hite veszszen, inkább te *veszsz prém!*

Ennek emlékére lett a vár neve, melyben akkor a királyné lakott, *Veszprém*.

A rátótiak furcsa esze.

Veszprémből Várpalotára mentünk, a Bandi hazájába.

Nem messze Veszprémtől a tanító úr egy falura mutatott.

- Az ott Rátót, - mondá. - A rátótiakról sok furcsa dolgot mesélnek, mivelhogy azok mindig nagyon furfangos és különös észjárású emberek voltak.

Igen kíváncsiak voltunk és kértük a tanító urat, hogy mondjon el néhány rátóti adomát.

Ime egy-kettő a javából, a miket a tanító úr elmondott, míg kocsink vígan döcögött előre:

A ki vizet akart látni.

Még Mátyás király korából maradt fenn a következő adoma.

Mátyás király egy forró nyári napon a Bakonyban vadászgatott. A rátóti erdőben járva nagyon megszomjazott és forrást keresett, hogy szomjuságát eloltsa. Bolyongása közben egy rátóti emberrel találkozott.

- Hé, atyafi! - kiáltott az emberre, - nem tudna nekem vizet mutatni?

- Hogyne tudnék, - felelt vissza röviden a rátóti ember, a ki valami talián iródiáknak nézte a királyt. - Csak gyűjjék velem az úr.

A szomjas király nagyon megörült és hűségesen követte emberét tuskén-bokron át.

Jó félórai gyaloglás után egy magas hegytetőre értek. A király nagyon megizzadt és még jobban szomjazott.

- Na, itt volnánk, - mondá az ember és nyugodtan letelepedett egy kőre.

A király nézett jobbra-balra, de forrást sehol sem látott.

- Hát a víz hol van? - kérde türelmét veszítve.

- Amott la! - szólt az ember nyugodtan és dél felé mutatott, a honnan a Balaton tava látszott.

- Nem a Balatont akarom én látni, - mondá a király még türelmetlenebbül. - Szomjas vagyok, inni akarok!...

- A' megint más, - felelt az ember még nagyobb nyugalommal. - Mért nem mondta mindjárt, hisz ott voltunk a forrás mellett. Ott azt mondta, hogy nem tudnék-e vizet mutatni? Hát, gondoltam, ha csak az kell, akkor már mutatok jó sokat...

- Igazsága van, atyafi, - mondá Mátyás király jót nevetve és miután visszaérkeztek a forráshoz, gazdagon megjutalmazta a tréfás eszű embert.

A létra-vivők.

Egyszer a rátótiaknak egy hosszú létrát kellett átvinniük az erdőn.

Keresztbe tartva indultak el a létrával s így az erdő széléhez érve, nagyon megakadtak. A fák igen sűrűn állottak egymás mellett s így természetesen nem lehetett tovább vinni a létrát úgy keresztbe tartva. Mindenki úgy segített volna ez esetben magán, hogy a létrát hosszába fordítja s gyöngyen átviszi a fák között, mert ahhoz volt hely bőven.

Hanem a rátótiak különös bölcsessége mást eszelt ki.

Hosszas tanácskozás után, fejszékért mentek, kivágták az erdőt olyan szélesen, a milyen széles a létra volt s úgy vonultak keresztül nagy diadallal.

A falu fűve.

A jó rátótiak egy szép napon azt vették észre, hogy a tornyuk tetejét köröskörül szép zöld fű verte ki.

Mindjárt összeült az érdeemes kupaktanács, hogy hát mitévők legyenek azzal a fűvel? Mert ott hagyni egyrészt csúfság volna, másrészt pazarlás is, mert olyan szép gyenge fű még a réten sem nő mindig, meg kell azt becsülni.

Ebben mindnyájan megegyeztek. Csak az volt a nagy kérdés, hogy hát mit csináljanak azzal a szép gyenge fűvel?

Végre az egyik tanácsbeli nagy bölcsen kisütötte:

- Az kétségtelen, atyafiak, hogy az a fű a község fűve, mivelhogy a torony is a községé.

- Ugy van! - mondták a többiek.

- Minthogy pedig a községnek vagyon egy bikája, a mely bika tudvalevőleg fűvel táplálkozó állat, kétségtelen, hogy az a szép gyenge fű a község bikáját illeti meg jogosan.

- Világos, mint a nap! - zúgták rá a többiek. - Le kell hozni a fűvet a bika számára.

Csak egy volt a bökkenő. Az egész faluban nem akadt olyan bátor ember, a ki fölment volna a torony tetejére, hogy a fűvet learassa és lehozza; a fű pedig magától nem jött le.

Megint összeült a kupaktanács és elhatározta nagy bölcsen, hogy ha a fű nem jön le, hát menjen föl a bika és legelje le.

Nagy erős csigát erősítettek hát a torony tetejére és azon felhúzták a bikát. Az egész falu kivonult, hogy tanuja legyen: mikor a falu bikája a torony tetején megeszti a falu fűvét.

Mikor a szegény bika már jó közel volt a fűhöz, egyszerre csak megnyúlt a nyaka és kileffent a nyelve.

- Ni, ni, már megérezte a fű szagát... már nyujta a nyelvét utána... húzzátok csak még egy kicsit, mindjárt eléri! - kiáltotta a nép össze-vissza.

De bizony a szegény bika nem harapott a szép gyenge fűből egy szálat sem, mert a csiga kötele úgy összeszorította a nyakát, hogy a nyelvével az életét is kiadta.

*

Jól mulattunk a rátótiak furcsa eszén, mi alatt egy másik kis faluba értünk. A neve Öskü.

Itt a falu közepén, egy kerekalakú magas domb tetején különös régi épület vonta magára a figyelmünket.

- Ni, ni, török mecset! - kiáltott a világlátott Bandi pajtás a különös épületre mutatva. -- Budavárban is láttam ilyent...

Kinevettük Bandit:

- Ugyan, hogy kerülne ide török templom, nem laknak itt törökök!

- De laktak századokkal ezelőtt, - mondá a tanító úr, - és ez a magában álló, henger formájú torony csakugyan az ő idejükből maradt fenn. Alkalmasint valamely hatalmas bég vagy basa sírja fölé építették Allah tiszteletére. Abban is igaza van Bandinak, hogy egészen hasonlít a budavári mecsethez, a mely alatt az utolsó budai basa, Gül baba, »a rózsák atyja« fekszik.

Ezt a hajdani mecsetet ma keresztyén kápolnának használják.

Tovább haladva, megint régi idők nagyszerű emlékeivel találkoztunk.

Utunk a Kikeri-tó mellett egy magas töltésen vezetett, mely óriási kockakövekből volt föl-építve.

- Ez a tó, - magyarázta a tanító úr, - Mátyás királynak volt kedves halastava. Sokféle drága halat hozatott bele a Balatonból és más külföldi vizekből. Nagy kedvvel halásztatott azután benne és maga fogta az asztalára valót.

Ez a hatalmas töltés pedig a rómaiak idejéből való. Egy darabja ez annak a nagyszerű ország-útnak, mely Pannoniát - így nevezték a rómaiak a Dunántúlt - keresztül szelte. A római nép műveltségének és hatalmának bizonyása ez a nagy fáradsággal és költséggel épített út, mely évezredek múlva is épségben áll.

Mátyás király palotája és Márkus szekrénye.

Nemsokára feltűntek Vár-Palota tornyai. Képzeltető Bandi barátunk öröme, mikor hazaérve édes jó anyját viszontlátta.

Most már ő kalauzolt bennünket tovább, mert igen jól ismerte szülőhelyének minden zegézugát.

Először is a várba mentünk. A vár a község közepén áll és komor, viharverte falai, saroktornyai s nagy felvonó hidjai viharos időkről beszélnek.

A palotai várat Mátyás király korában a hatalmas Ujlaky Miklós építette. A mohácsi csata után török kézre került s ezután folytonosan véres csaták színhelye volt. Hatszor ostromolta meg egymásután a magyar sereg. Minden követ honfivér áztatta, minden köve hazaszeretetről beszél.

A várból a hegyek közé vezetett bennünket Bandi, a melyek a helység mögött emelkednek.

Festői romok közé értünk, melyek egy sziklaszakadék fölött emelkednek.

- Ez itt Ó-Palota, - mondá Bandi, - s a hagyomány azt tartja, hogy Mátyás királynak volt e helyen fényes palotája. Innen vette volna nevét Várpalota is. Gyakran időzött itt a nagy király udvarával. A Bakonyban rendezett vadászatok fáradalmait itt pihente ki s ilyenkor fényes multságok és lovasjátékok színhelye volt ez a palota.

Gyakran megfordult itt az óriás erejű, törökverő hős: Kinizsi Pál is. A hős hadvezérről és az igazságos királyról ma is sokat mesél a nép ezen a vidéken. Az ő emlékéhez fűződik annak a hegynek az elnevezése is, mely amott szemben áll. Annak a hegynek a neve: »Márkus szekrénye«.

- No, az elég furcsa név, - jegyezte meg a tanító úr mosolyogva.

- Furcsa a történet is, a mely hozzá fűződik, - felelt Bandi és elmondta az érdekes regét:

- Volt Mátyás királynak, - így meséli a nép, - egy Márkus nevezetű udvari bolondja. Ezt a bolondot, mivel rendkívül vidám ficzko volt, nagyon szerette a király és mindenüvé magával vitte. Ide is elhozta.

A jókedvű Márkusnak egy rossz tulajdonsága vala azonban. Nagyon szarkatermészetű volt ő kegyelme. Ha valami nagyon fényes, csillogó tárgyat meglátott ura asztalán, azt, ha csak lehetett, elemelte. Oly ügyesen azonban, hogy a gyanú mindig másra esett.

Egyszer itt mégis rajta csípték Márkus urat. Valamelyik udvari szolga meglátta, mikor egy értékes ezüst kelyhet elemeit és kiosont vele a palotából az erdőbe.

A szolga mindjárt jelentést tett a királynak.

Mikor Márkus visszaérkezett a palotába, azonnal a király elé idézték. Ott volt akkor épen Kinizsi Pál is.

- Igaz-e, hogy te loptad el az ezüst kelyhet? - kérde Mátyás király.

- Nem loptam, - felelt Márkus vigyorogva, - csak eltettem.

- Aztán hová tetted?

- A szekrényembe hi-hi-hi... - felelt a bolond és még jobban vigyorgott.

- Add elő most mindjárt! - parancsolt rá a király.

A bolond felelet helyett egy bukfenczet vetett és Kinizsi lábához gurúlva így szólt:

- Előadnám én, ha valaki ide tudná hozni a szekrényemet, hanem olyan erős legény nem született még a világra. Vitéz Kinizsi Pál uram már csak erős ember, de az én szekrényemet meg se tudná mozdítani. Fogadjunk, hogy nem tudná...

Mátyás király csak mosolygott, mert ő már tudta, hogy valami tréfa jár megint a bolondos Márkus fejében. Hanem Kinizsi felrúcczant:

- No, azt a szekrényt szeretném látni! Itt a kezem, Márkus... Mibe áll a fogadás?

- Az ezüst kehelybe, - vágott közbe a király. - Ha a bolond megnyeri a fogadást, övé a kehely és még büntetését is elengedem.

- Hát lássuk azt a szekrényt! - mondá Kinizsi.

- Tessék csak utánam jönni, - szólt Márkus kaján vigyorgással és vezette az urakat ki az erdőbe.

Az úton nagy vidáman hányta a bukfenczet és cigánykereket.

Mikor a hegy lábához értek, így szólt:

- Itt a szekrényem, tessék megmozdítani, vitéz uram!

És mindjárt be is bizonyította, hogy csakugyan az a hegy a szekrénye, melybe a kehelyt tette. Elhengerített helyéből egy követ s az alája vájt üregből elővette az ezüst kehelyt. Sőt a többi eltűnt csillogó és drága tárgy is előkerült onnan, a mit mind azért tüntetett el Márkus, hogy alkalom adtán ezt a tréfát végrehajthassa.

Kinizsi persze nem tudta megmozdítani ezt a furcsa »szekrényt« s így Márkus megnyerte a fogadást.

Mátyás király jót mulatott a bolond tréfáján és megparancsolta, hogy annak a hegynek ezután »Márkus szekrénye« legyen a neve.

Haza felé.

Bandi pajtás otthon maradt s mi tovább folytattuk utunkat a Bakony belsejébe.

Most olyan vidékére értünk a Bakonynak, a hol az ipari élet a legelevenebb. Ajka vidéke ez.

Magában Ajkában, mely különben jelentéktelen kis falu, nagy üveg-gyár van.

Az üveghuta megtekintése után az úgynevezett Csinger-völgybe mentünk.

A Csinger-völgy Ajkától mintegy fél órányira van és arról nevezetes, hogy itt aknázzák ki azt a kőszén, a mit a köröskörül levő hegyek mélysége rejteget magában. Nagyon érdekes látványt nyújt ez a bányatelep. Érdemes megnézni annak, a kit útja arra felé vezet. Most már gőzösön is megközelíthető.

A hegyekről nézve olyan, mint egy óriási fekete folt, a mely füstben, gőzben úszik és szép zöld keretbe van foglalva.

A kőszén-portól fekete ott minden; feketék a házak, az emberek, állatok. A füstöt, a gőzt rengeteg nagy gépek ontják, melyeknek segítségével a kőszén kiemelik a föld gyomrából. A zöld keretet meg köröskörül zöldelő erdők alkotják.

A bánya-igazgató engedelmével leszálltunk a mélységbe, a hol a különböző aknában szurtos képű bányászok izzadva törlik, vágják a szenet. A hatalmas koczkákat azután más emberek vas sineken gördülő apró kis kocsikra, úgynevezett »kutyák«-ra rakják s úgy szállítják oda, a hol az óriási emelőgép működik; az aztán felszállítja a föld színére.

Szomorú világ van odalent, kis barátaim.

Isten áldott napjának egy árva sugara sem süt oda. Örök sötétségben, fülledt levegőben, apró lámpások bágyadt fényénél végzik nehéz munkájukat a bányászok. Elszakítva családuktól, szeretteiktől, sok száz méter mélységben a föld alatt. A bányász gyermeke sohasem tudja, mikor bucsúzik el utoljára édes apjától... Sohasem tudja, mikor temeti maga alá a föld örökre az ő kenyérkeresőjét, az ő gyámolító nevelőjét...

Azért, hideg téli estén, kényelmes szobában, ha a kőszén jótékony melegét érzitek: gondoljatok mindig a szegény bányászra, a ki élete koczkáztatásával járul hozzá a ti kényelmetekhez. És ha hallotok nagy szerencsétlenségről (sajnos, oly gyakran hallani!) mely gyenge, gyámoltalan árvákat fosztott meg édes apjuktól: osszátok meg filléreiteket a szerencsétlenekkel.

*

A bányatelepet elhagyva tovább haladtunk a zeg-zugos völgyben.

Lépten-nyomon egy-egy újabb érdekes kép tárult eléink. Mindenütt folyt a munka serényen. Itt meszet, amott szenet égettek. Odább óriási bükkfákat döntögettek ki, hogy belőlük különböző gazdasági eszközöket, villát, gereblyét, kasza-, kapanyelet, kocsikereket, talicskát stb. készítsenek. Az ilyesmik készítésében nagyon ügyesek a bakonyi emberek. A faragás tudománya már velük születik.

Nemsokára egy hegyoldalba értünk. A tanító úr itt ismét megállította a kocsit.

- Ez a Kab-hegy, - mondá, - innen nyílik messze vidékre a legszebb kilátás. Olyasvalamit is láttok innen, a minek nagyon megörültök.

Fölmentünk a hegyre.

Már az út is igen érdekes volt fölfelé.

A szép szálas tölgy-erdőben egy tisztásra érve rengeteg erdei eperre akadtunk. Mint a virág, úgy lepte el ez a pompás zamatos gyümölcs az egész térséget, csak úgy piroslott tőle az erdő. Másutt ilyen tájt júliusban már rendszeren elérett az eper, de a Bakonyban még javában érik.

Odább egy kis ligetes helyen apró vályukra találtunk. Egy kunyhó előtt voltak felállítva. A kunyhó előtt öreg vadász pipázgatott.

- Mire valók itt ezek a vályuk, vadász bácsi? - kérdeztük.

- Tessék csak egy kicsit várni, mindjárt megtudják, - mondá a vadász és valamit hintett a vályukba. Azután kis sipjával csalogató hangot hallatott.

Okos szemű őzikék csörtettek elő a sűrűből és egyenesen a vályukhoz mentek, a melyekből jóízűen falatozni kezdtek.

- Itt etetjük őket, - szólt a vadász, - hogy jó kövér pecsenyék legyen, mire az asztalra kerülnek.

A kis őzikék olyan szelídek voltak, hogy meg lehetett őket simogatni.

A Kab-hegy tetejéről csakugyan felséges kilátás nyílt mindenfelé.

De mi most nem igen törődtünk vele.

Másfelé röpködött a mi tekintetünk. Délvidékre, a honnan egy szép völgynyíláson a Balaton kék vize mosolygott felénk. Arra volt szülőfalunk...

A hegy alatt nem messze Nagy-Vázsony házai fehérlettek. Béla pajtás az édes anyja házikóját is látta már. Oh, mily nagy boldogsággal töltötte el szívét annak a kis háznak látása!...

- No most oda nézzetek a nagy bükk-fa irányába, azon a kis dombon át, - mondá a tanító úr mosolyogva. - Mit láttok ott?

- A falunk tornyát! - kiáltottuk egyszerre határtalan örömmel.

Nem is volt ezután sehol maradásunk.

Sietve mentünk a kocsira és Nagy-Vázsonyba hajtattunk.

Ott Béla pajtás megmutatta azt a kis kotyogó malmot, a melyben a monda szerint Kinizsi Pál molnárinas volt. Majd a várba is elvezetett bennünket, a melyet már híres hadvezér korában szintén Kinizsi építtetett. A hajdan erős várnak ma már csak egy tornya áll. A hagyomány úgy tartja, hogy a törökverő hős vezér Mészlenovics nevű bajtársával itt is van eltemetve. Mintegy ötven éve sulyos csatakardot találtak a romok között, s úgy mondják: ezzel aprította Kinizsi a törököt...

Még a város mellett levő régi kolostor romjait néztük meg, a melyet Kinizsi Pál neje, Magyar Benigna építtetett. Oda járt, mondják, imádkozni, míg hős férje a csaták mezőit járta.

Ezután búcsút vettünk Béla pajtástól és mint a kis méhecske édes mézzel, - mi édes emlékekkel megrakodva haza felé siettünk.